

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՐԻՍԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ

ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ ԽԱՂԱՅԻՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՅԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ
ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

ԱՌԱՐԿԱ ԴԱՍՎԱՐ (ՄԱՅՐԵՆԻ, ՄԱԹԵՄԱՏԻԿԱ)

ՀԵՂԻՆԱԿ Գայանե Ավագյան

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ Գորիսի թիվ 3 հիմնական դպրոց

Աշխատանքը թույլատրված է պաշտպանության

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԳԻՏ. ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Հ. Ս. Ալավերդյան, ԳՊՀ դասախոս

ԳՈՐԻՍ 2022

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	3
Խաղային տեխնոլոգիայի կիրառումը ժամանակակից ուսուցման գործընթացում.....	4
Եզրակացություններ.....	13
Օգտագործած գրականության ցանկ.....	14

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության թեմայի արդիականությունը: Խաղային տեխնոլոգիայի կիրառումը ժամանակակից ուսուցման գործընթացում անչափ կարևոր է: Խաղային տեխնոլոգիաները ներառում են բավականին ընդարձակ մեթոդների և հնարների խումբ, որոնք նպաստում են դիտողականության, մտագործնական կարողությունների զգացմունքային ոլորտի ձևավորմանը, երևակայության, ստեղծագործական ընդունակությունների զարգացմանը:

Դպրոցի նպատակների ու խնդիրների փոփոխմանը զուգընթաց, բնականաբար, փոխվում են նաև ուսուցման մեթոդներն ու միջոցները:

Տարրական դասարաններում անհրաժեշտ է ուսուցման գործընթացը կազմակերպել՝ հաշվի առնելով կրտսեր դպրոցականների տարիքային և հոգեբանական առանձնահատկությունները: Իսկ 6-9 տարեկան երեխաները բացառապես ուսումնական գործունեությամբ զբաղվել դժվարանում են: Հետևաբար, անհրաժեշտ է նրանց ուսումնական գործունեությունն ընդմիջել խաղերով, կամ զուգակցել խաղը և ուսուցումը:

Սուխոմլինսկին գտնում էր, որ բնության, խաղերի, երաժշտության, հեքիաթների սքանչելի աշխարհը, որը շրջապատում էր երեխային մինչև դպրոց գնալը, չպետք է փակվի նրա առջև դպրոցի դռներով:

Երեխան միայն այն ժամանակ անկեղծ կսիրի դպրոցը, դասարանը, երբ ուսուցիչը կպահպանի նրա համար այն ուրախությունները, որը երեխան ուներ մինչ այդ:

Այդ ուրախության պահպանման միջոցներից է խաղը:

Կրտսեր դպրոցականի համար առաջատար գործունեությունն ուսումն է: Բայց այդ դպրոցականը, որը դեռ երեկ տարված էր իր զվարթ խաղերով, չի կարող լիովին զերծ մնալ դրանցից: Խաղը հնար է, որը հոգեհարազատ և սիրված է երեխաների կողմից: Փոքրիկների համար խաղը ճանաչվում է որպես գործունեության հիմնական ձև: Երբ ուսուցումը համեմվում է խաղերով, դրանք երեխաների համար դառնում են ավելի հետաքրքիր, սրտամոտ ու ցանկալի: Խաղն ունի մի այնպիսի հիանալի հատկություն, որ երեխային կարող է իր համար էլ աննկատելիորեն ընդգրկել ակտիվ ուսուցման և նույնիսկ այս կամ այն «պրոբլեմի» լուծման ընթացքի մեջ: Խաղն ուսուցչի օգնականն է՝ ուսումնական

գործունեությունը երեխաների համար հետաքրքրաշարժ և հաճելի դարձնելու, նրանց հոգնածությունը և լարվածությունը թուլացնելու, ուշադրությունը կենտրոնացնելու, մտածողությունն ու երևակայությունը զարգացնելու գործում: Խաղի ժամանակ երեխան ավելի է կենտրոնանում՝ տարվելով հետաքրքրաշարժությամբ, և ավելի հեշտությամբ էլ մտապահում է առաջին անգամ տեսածն ու լսածը: Խաղի միջոցով ոչ միայն ուսուցանվում և ամրապանդվում է դասանյութը, այլև այն օգնում է, որ աշակերտն աննկատ ձևով կարողանա հաղթահարել բարդ ուսումնական խնդիրներ:

Հետազոտական աշխատանքի նպատակն է ցուց տալ, որ խաղի միջոցով երեխան ճանաչում է իրեն շրջապատող այն երևույթները, որոնք ի հայտ են գալիս նաև խաղային իրավիճակներում: Խաղը հանդիսանում է հաղորդակցման, ուսուցման և կյանքի փորձի ձեռքբերման միջոց:

Խաղը գործունեության տեսակ է, որի դրդապատճառը ոչ թե նյութական արդյունք և օգուտ ստանալն է, այլ հաճելի ապրումները, ընդունակությունների մարզումը, շրջապատող աշխարհի վրա ներգործելու ձգտումը: Խաղը հանդիսանում է աշխուժության, առողջության աղբյուր, ճանաչողության և անձի զարգացման միջոց:

**ԽԱՂԱՅԻՆ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՅԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՌԻՍՈՒՑՄԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

Հոգեբանների ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ 6 տարեկաններն ապրում են տարիքային ճգնաժամ, որի ժամանակ նրանց մեջ ընդգծուն են դառնում հակասության ոգին, կամակորությունը, անբավարարվածությունը, «Ես ինքս» դիրքորոշումը, ըմբոստությունը, խանդը (ուսուցչի, ծնողի, մտերիմ ընկերների նկատմամբ):

Դպրոց ընդունվող երեխայի մեջ նկատվում է օրգանիզմի բուռն զարգացում, որն ընթանում է այդ համակարգերի փոփոխություններով: Դրանցով պայմանավորված՝ երեխան աստիճանաբար ձեռք է բերում իր ուժերին և մտավոր կարողություններին համապատասխան ծանրաբեռնվածություն կրելու հնարավորություն, որը դպրոցին պատրաստ լինելու կարևոր գործոններից է:

Լուրջ փոփոխություններ են կատարվում երեխայի նյարդային համակարգում, ձևավորման փուլում է գտնվում տարածական-տեսողական ընկալման կարողությունը, հախուռն զարգանում է երեխայի հենաշարժողական համակարգը: Կմախքի ոսկրացման գործընթացը դեռևս ավարտված չէ, այդ պատճառով սխալ նստելու հետևանքով ողնաշարը կծովի: 6 տարեկանի մեջ գրելու գործընթացում առաջանում է լարվածություն, հոգնածություն, վախեր: Երկար ժամանակ միևնույն աշխատանքով ծանրաբեռնելու դեպքում ոչ միայն կընկնի նրանց աշխատանքի արդյունավետությունը, այլ կխաթարվի առողջությունը:

Հոգեբանների կարծիքով խաղը երեխայի հոգեկան գործառույթների զարգացման կարևոր միջոց է: Այն տալիս է երեխայի գործառութային ուժերն ակտիվացնելու և դրանք ազատ դրսևորելու հնարավորություն: Որքան էլ տարբեր լինեն խաղի վերաբերյալ մոտեցումներն ու ձևավորված տեսությունները, բոլորն էլ ընդունում են, որ խաղը երեխաների զարգացման հրաշալի միջոց է: Այն նաև դաստիարակության անփոխարինելի միջոց է: Խաղի միջոցով ձևավորվում են գրեթե բոլոր այն որակներն ու հատկությունները, որոնք անհրաժեշտ են մարդուն իր ողջ կյանքի ընթացքում: Խաղը ձևավորում է մարդկանց հետ շփվելու, հաղորդակցվելու, ուշադրությունը կենտրոնացնելու կարողություններ, զարգացած մտածողություն, երևակայություն, տրամաբանություն, հարբերատարություն, արագ կողմնորոշվելու, ճիշտ լուծումներ գտնելու կարողություն, ուրիշներին օգնելու

պատրաստակամություն և այլն: Խաղն իրականացնում է մի շարք գործառույթներ, որոնք չեն կարող իրագործվել գործունեության ուրիշ ոչ մի տեսակով:

Խաղը մեծ նշանակություն ունի երեխայի կյանքում: Այն ծնվում է երեխայի հետ և դառնում նրա հավատարիմ բարեկամը:

Հայ մեծ բանաստեղծ Թումանյանը գրել է. «Խաղը նրա՝ մանուկ մարդու բնական, օրգանական պահանջն է, նրա լրջությունն է, նրա էությունն է: Կյանքում ամեն բանի նա խաղով է մոտենում, դա նրա ձևն է, նրա մեթոդն է: Եվ ամեն բան, ինչ նրան տրվում է խաղով, ուրախությամբ ընդունվում է, հեշտ էլ յուրացնում՝ առանց ձանձրանալու, առանց հոգնելու»:

Այն մասին, թե ինչն է ստիպում երեխային խաղալ, կան բազմաթիվ կարծիքներ: Ոմանք այդ երևույթը բացատրում են երեխայի մեջ եղած ավելորդ էներգիան սպառելու անհրաժեշտությամբ, մյուսները հաստատում են, որ երեխայի խաղն ինչ-որ դեր կատարելու պահանջմունքի արտահայտությունն է, կամ, որ խաղի օգնությամբ երեխան ճանաչում է շրջապատող աշխարհը, փարատում է ձանձրույթը, սովորում, գտնում իրեն հուզող հարցերի պատասխանը: Խաղն այն կայծն է, որ վառում է հարցասիրություն:

Բոլոր ժամանակներում էլ երեխաները ձգտել են խաղալ: Այն ինքնարտահայտման, ինքնակատարելագործման, աշխարհը և իրենք իրենց ճանաչելու հրաշալի միջոց է: Խաղի ժամանակ երեխան դառնում է ինքնավստահ և մրցունակ: Ձեռք է բերում բազմազան հմտություններ, լայն աշխարհայացք, նորը վերցնելու կարողություն: Խաղի միջոցով երեխան ավելի արագ է սովորում, հետազոտում, ընկալում, համադրում, ճանաչում: Խաղին պետք է վերաբերվել որպես գաղտնիք: Երեխան ինքը պետք է խաղի ընթացքում բացահայտի: Խաղի ավարտը չպետք է թափանցիկ լինի: Խաղի ընթացքում յուրաքանչյուր երեխա իր անհատականությունն է ցույց տալիս՝ առանց կեղծելու:

Խաղը մարդու գործունեության մյուս տեսակներից տարբերվում է նրանով, որ այն բացառում է հարկադրանքի տարր: Պարտադրել երեխային խաղալ, նշանակում է այդ գործընթացը դարձնել նրա համար անիմաստ և անհետաքրքիր: Երեխան պետք է բացարձակ կամովին ընդգրկվի խաղում կամ դուրս գա խաղից: Նա պետք է ազատ լինի

«ուզում եմ խաղալ» կամ «չեմ ուզում» հարցերի ընտրության մեջ: Այսպիսով՝ խաղային գործունեության հոգեբանական հիմքը ազատ ընտրության զգացումն է:

Չնայած որ խաղային գործունեությունը բնութագրվում է ազատ ընտրության հնարավորությամբ՝ չի նշանակում, որ այն չի պահանջում կամային լարում, դժվարությունները հաղթահարելու ուժ և կարողություն: Ընդհակառակը, հենց խաղն է հնարավորություն տալիս, որ երեխայի զարգացող ուժերը գտնեն այն սահմանները, որոնց հաղթահարման դեպքում էլ կատարվում է իրական զարգացում:

Այսինքն՝ խաղը սուկ հաճույք, զվարճանք չէ, այլ բավական լուրջ գործունեություն՝ հետաքրքրաշարժ հագուստով:

Խաղը թեթևացնում է սխալների և անհաջողությունների թողած ազդեցությունը: Լինելով գործունեության բավականին լուրջ տեսակ՝ այն միևնույն ժամանակ երեխայի մեջ չի առաջացնում հիասթափության, անհաջողության զգացողություն: Այսօր մանկավարժության մեջ տարածված է այն կարծիքը, որ իբր խաղ-մրցույթները ոչ թե օգտակար, այլ ընդհակառակը, վնասակար են և նույնիսկ «հակամանկավարժական»: Դա բացատրվում է խաղում հաղթողների և պարտվողների առկայությամբ: Լավ է, որ կան հաղթողներ, բայց պարտությունը լուրջ հետևանքներ է ունենում. այն պատճառ է դառնում երեխաների ցածր ինքնագնահատականի ձևավորման համար: Իրական խնդրին այն չէ, թե ինչն է լավ՝ ցածր, թե բարձր ինքնագնահատականը, կարևոր է, որ երեխան հստակ գնահատի իր իրական ուժերն ու հնարավորությունները: Հենց այդ է պատճառը, որ երեխան պետք է խաղա և խաղի ընթացքում ձևավորի իսկական, բազմակողմանի ինքնագնահատական:

Շատ կարևոր է, որ երեխան խաղա ոչ թե մեկ, այլ տարբեր խաղեր, ոչ թե մեկ, այլ տարբեր մարդկանց հետ: Խաղերի և խաղընկերների հետ բազմազանության պայմաններում երեխան մեկ կպարտվի, մեկ հաղթող կճանաչվի՝ հնարավորություն ստանալով կողմնորոշվելու՝ ինչ գիտի և ինչ կարող է անել ինքը, իսկ ինչը՝ ոչ:

Ինչո՞վ է արդարացված խաղի միջոցով ուսուցում իրականացնելու գործելաոճը, և որո՞նք են դրա կազմակերպման առանձնահատկությունները:

Որպես գործունեության ձև՝ խաղն իրականացնում է հետևյալ գործառույթները.

- դաստիարակող
- շփման
- հաղորդակցման
- զարգացնող
- կարգավորող

Ուսուցիչը երեխայի համար պետք է ստեղծի այնպիսի խաղային միջավայր, որտեղ երեխան կկարողանա գտնել իր զարգացման համար անհրաժեշտը, օգտակարը, հուզական կողմնորոշման տեսանկյունից ստանալ զգայական հարուստ և բազմաբովանդակ տպավորություններ:

Երեխան հիմնականում գործում է անգիտակցաբար, նրա խաղն ուղղակի զարգացման պահանջմունք է: Երեխայի համար կարևորը խաղի արդյունքը չէ, այլ՝ ընթացքը: Նա այն կարող է կրկնել բացմիցս՝ մինչև ներքին պահանջմունքի բավարարումը:

Խաղն ազատ մտքի արտահայտման միջոց է, երևակայությունն իրական դարձնելու հաճելի ձգտում:

Երեխաների խաղն աչքի է ընկնում որոշակի **առանձնահատկություններով**: Նրանցից հիմնականն այն է, որ խաղը երեխաների կողմից շրջապատող կյանքի՝ մեծերի գործունեության, գործողությունների, նրանց փոխհարաբերությունների արտացոլումն է, ընդ որում, այնպիսի պայմաններում, որոնք ստեղծվում են երեխաների երևակայությամբ:

Խաղի առանձնահատկություններից է այն, որ երեխան հավատով է լցված և ճշմարիտ է համարում հորինված խաղի բովանդակությունը: Խաղային գործունեությունը, կերպարը և խոսքը հանդես են գալիս միասնական, կապակցված ձևով: Սա խաղի ոչ թե արտաքին հատկությունն է, այլ նրա բուն էությունը: Խաղային գործընթացում ուրույն նշանակություն ունի խոսքը, քանի որ երեխան երբեք լուռ չի խաղում: Խոսքը կարծես թե նվազակցում է խաղային գործունեությանը, օգնում առավել լիարժեք բացահայտելու կերպարը, դրսևորելու վերաբերմունքը նրա նկատմամբ: Խոսքային շփումը խաղի ընթացքում ունի հսկայական նշանակություն, քանի որ նման ճանապարհով երեխաները մտքեր, ապրումներ են փոխանակում, ճշտում և լրացնում են խաղի բովանդակությունը:

Խաղի կառուցվածքային տարրերը.

Խաղի հիմնական կառուցվածքային տարրերն են՝ խաղային մտահղացումը, խաղի սյուժեն կամ բովանդակությունը, խաղային գործողությունները, դերերը, կանոնները, որոնք թելադրվում են խաղի բովանդակությամբ և ստեղծվում երեխաների կողմից կամ առաջարկվում պատրաստի ձևով մեծերի կողմից:

Խաղի մտահղացումը

Սա ընդհանուր որոշումն է այն բանի, թե ինչ պետք է խաղան երեխաները: Այն մեկնաբանվում է խոսքի միջոցով, արտահայտվում խաղային գործողություններում: Իրենց մտահղացմամբ խաղերը պայմանականորեն կարելի է բաժանել առավել տիպիկ խմբերի.

ա) կենցաղային երևույթներ արտահայտող խաղեր

բ) ստեղծարար աշխատանք արտահայտող խաղեր

գ) հասարակական երևույթներ, սովորույթներ արտահայտող խաղեր

Խաղի սյուժեն, բովանդակությունն այն է, ինչը կազմում է նրա կենդանի հյուսվածքը, բնորոշում խաղի զարգացումը, խաղային գործողությունների բազմազանությունը, փոխկապակցվածությունը, երեխաների փոխհարաբերությունները: Խաղի բովանդակության հարստացման հիմնական աղբյուրը երեխաների պատկերացումներն են շրջապատող իրականության մասին: Բովանդակությունը խաղը դարձնում է հետաքրքիր, երեխաների մեջ խաղալու ցանկություն առաջացնում:

Դերը խաղի կառուցվածքային առանձնահատկությունն է և նրա կենտրոնը: Երեխան իր վրա է վերցնում այս կամ այն դերը՝ մարդու, կենդանու, նրանց երևակայության վարքով, գործողություններով, հարաբերություններով հանդերձ: Խաղում երեխաների կողմնորոշման առարկան տանում են մեծերի խնդիրները, վարքի դրդապատճառները, նորմերը, որոնց նրանք երթարկվում են և որոնք կարգավորում են նրանց հասարակական հարաբերությունները: Կարևորն այն է, որ երեխան ոչ թե պարզապես խաղում է դերում, այլ ապրում է կերպարով, հավատում նրա իրական լինելուն:

Կանոնները ևս ունեն մեծ նշանակություն, քանի որ դրանցով են որոշվում և կարգավորվում խաղացողների վարքը, փոխհարաբերությունները: Շնորհիվ կանոնների խաղը ձեռք է բերում կազմակերպվածություն, կայունություն, ամրապնդում է

բովանդակությունը: Կանոնների էական ֆունկցիան նաև ամաչկոտ, անհամարձակ **երեխաներին ակտիվացնելն է:**

Դպրոցական տարիքն ունի բացառիկ նշանակություն երեխաների ֆիզիկական, հոգեկան զարգացման համար: Կազմելով համակարգ՝ արդյունավետ գործունեության բոլոր ձևերը գտնվում են բարդ հարաբերությունների մեջ, մրահյուսվում և լրացնում են մեկը մյուսին: Այդ համակարգի կենտրոնում է գտնվում խաղը, որը երեխայի առաջատար գործունեությունն է: Այն որոշիչ ազդեցություն է թողնում նրա անձնավորության վրա:

Խաղի էական, կարևոր նշանակությունն այն է, որ երեխան կանգնում է ուրիշ մարդու դիրքերի վրա, կարծեք թե նայելով աշխարհին նոր՝ մեծահասակի տեսանկյունից, որի դերը նա կատարում է:

Խաղը նոր պահանջմունքների դպրոց է: Այստեղ երեխան հուզական ճանապարհով կանխագուշակում է ապագա լուրջ, հասարակական արժեք և գնահատում ունեցող գործունեության ուրախությունը: Խաղն օգնում է կատարելու իր վրա կամավոր վերցրած պարտականությունները: Խաղը կարող է ծառայել երեխաների դաստիարակության և զարգացման բարդ խնդրին միայն այն դեպքում, երբ այն ներգրավվում է կազմակերպվող և կառավարվող մանկավարժական գործընթացի մեջ: Մանկավարժը նախագծում է խաղի ողջ ընթացքը՝ չխախտելով միևնույն ժամանակ նրա յուրահատկությունն ու ինքնագործ բնույթը: Ղեկավարելով խաղը՝ մանկավարժը ներագրում է երեխաների գիտակցության, զգացմունքների, վարքի, կամքի, իմացական գործընթացների՝ ընկալման, ըմբռնման, հիշողության, ուշադրության, երևակայության, խոսքի, մտքի, ինչպես նաև դիտունակության զարգացման վրա:

Մեծ է խաղի դերը երեխաների մտավոր զարգացման գործում: Այստեղ ճշտվում, և խորացվում են երեխաների գիտելիքները, պատկերացումները:

Խաղի ընթացքում երեխաների մտավոր ակտիվությունը միշտ կապված է երևակայության հետ: Խաղն անփոխարինելի միջոց է երեխայի երևակայությունը զարգացնելու համար: Երևակայության պատկերն այստեղ հանդես է գալիս որպես խաղային գործունեության ծրագիր: Ճիշտ չէ այն կարծիքը, թե խաղալիս երեխաները չունեն ոչ մի կոնկրետ նպատակ: Բանն այն է, որ խաղի ընթացքում երեխաները հաճախ

փոխում են իրենց նպատակները՝ համապատասխանեցնելով դրանք նոր միջոցների կամ ընդհակառակը՝ փոխում են միջոցները՝ հարմարեցնելով դրանք նոր նպատակների: Նման վերափոխությունները հիմնականում պայմանավորված են ոչ թե անսպասելի կամ անհաղթահարելի արգելքներով, այլ ուղղակի մանկական երևակայության թռիչքով: Խաղի միջոցով սնելով իրենց երևակայությունը՝ երեխաները խորացնում և ամրապնդում են անձի շատ արժեքավոր հատկություններ՝ համարձակությունը, վճռականությունը, կազմակերպվածությունը, հնարամտությունը և այլն: Այսպիսով՝ խաղը հանդես է գալիս ոչ միայն որպես հետազոտության միջոց, այլ նաև որպես հնարամտության դրսևորման ձև:

Խաղի արդյունավետությունը պայմանավորված է դրա ճիշտ և նպատակային կազմակերպմամբ: Խաղը կազմակերպելիս հարկավոր է նկատի ունենալ հետևյալը՝

- խաղի բովանդակությունը պետք է համապատասխանի երեխաների գիտելիքների մակարդակին,
- այն պետք է նպաստի գիտելիքների հարստացմանը և հետաքրքրությունների ձևավորմանը,
- խաղի տևողությունը պետք է լինի չափավոր: Խաղը կազմակերպելուց առաջ խաղավարը պետք է ենթարկի համակողմանի վերլուծության և պարզի՝
 - խաղի նպատակը
 - խաղացողների թիվը
 - խաղի կանոնները
 - խաղի կազմակերպման հնարավոր տարբերակները:

Խաղի ընթացքում անհրաժեշտ է ապահովել կարգապահության և արդարամտության մթնոլորտ: Խաղի միջոցով զարգանում է երեխայի մտածողությունը, կյանքի են կոչվում բազմազան հետաքրքրություններ: Կոփվում է նրա ուշադրությունը, ընդլայնվում են գիտելիքների շրջանակները, բարձրանում է տրամադրությունը: Ստեղծվում են ոչ ստիպողական, մտերմիկ փոխհարաբերություններ: Խաղը նպաստում է բնավորության դրական գծերի ձևավորմանը: Վերջապես այն երեխայի կենսունակության կարևոր աղբյուրն է, առանց որի չկա երջանիկ մանկություն:

Խաղերը բազմաբնույթ են, բայց նպակատր մեկն է՝ ուսուցանել և դաստիարակել:

Բոլոր խաղերը լայնորեն օգտագործվում են որպես **ֆիզիկական դաստիարակության միջոց**։ Կրտսեր դպրոցականի աճող օրգանիզմն ակտիվ շարժումներ է պահանջում։ Դրանք նպաստում են նյութափոխանակության, արյան շրջանառության և շնչառության կարգավորմանը։ Խաղերը նպաստում են ճիշտ կեցվածքի ձևավորմանը, շարժումների կոորդինացմանը և գեղեցկությանը։ Անհրաժեշտ է հիշել, սակայն, որ խաղն ինքնըստինքյան չի կարող դառնալ ֆիզիկական դաստիարակության միջոց։ Առանց մանկավարժական միջամտության, ղեկավարման այն նույնիսկ կարող է վնասել երեխաների ֆիզիկական զարգացմանը։ Շարժողական խաղերն ազդում են նաև անձնային որակների ձևավորման վրա, զարգանում և ամրակայվում են կամքը, համարձակությունը։ Երեխաները դառնում են ավելի գործուն, առաջանում են դրական հույզեր։

Կոլեկտիվ սպորտային խաղերը և մրցումները զարգացնում են կոլեկտիվում գործելու, ընկերոջն օգնելու, դասարանի և դպրոցի պատիվը բարձր պահելու կարողությունը։ Չի կարելի թույլ տալ, որ մրցակցությունը դառնա ինքնանպատակ և առաջացնի միայն պարզև ստանալու կամ առաջնային տեղ գրավելու ցանկություն։ Այս դեպքում կարող են ձևավորվել բացասական որակներ, փառասիրություն և նախանձ։

Խաղը նպաստում է նաև **աշխատանքային դաստիարակությանը**։ Խաղում աստիճանաբար ձևավորվում են երեխաների պատկերացումներն աշխատանքի նշանակության, տարբեր մասնագիտությունների դերի մասին։

Խաղը մեծ չափով ծառայում է նաև **գեղագիտական դաստիարակությանը**։ Խաղի ընթացքում երեխաները հաճախ երգում, պարում են, արտասանում ոտանավորներ, հանելուկներ, զարդարում են իրենց կառույցները, որն անշուշտ նպաստում է գեղագիտական ճաշակի զարգացմանը։

Կրտսեր դպրոցական տարիքում երեխաները հաճույքով խաղում են **դիդակտիկ խաղեր**։ Դիդակտիկ խաղերի միջոցով երեխաները ծանոթանում են մարդկանց և բնության երևույթների կապերին ու փոխհարաբերություններին։ Բազմազան խաղերի մեջ մաթեմատիկական դիդակտիկ խաղերի դերը բավականին մեծ է։ Դրանց նպատակը միայն զվարճություն պատճառելը չէ, այլև խաղային իրավիճակում մաթեմատիկական գիտելիքներին հաղորդակից դարձնելը, մաթեմատիկայի նկատմամբ ընդհանուր հետաքրքրություն առաջացնելը։ Խաղի ժամանակ ամենաթույլ աշակերտն անգամ

ոգևորվում է և ցանկություն հայտնում մասնակցելու խաղին: Այդ կերպ նա ձերբագատվում է բարդություններից: Երեխան խաղալով աննկատ ձեռք է բերում մաթեմատիկական գիտելիքներ: Այս խաղերի ժամանակ երեխաները համեմատում են, համադրում, ընդհանրացնում և զարգացնում տրամաբանական մտածողությունը:

Կրտսեր դպրոցական տարիքում մեծ տեղ են զբաղեցնում **դերային խաղերը**: Խաղի ժամանակ երեխան ձգտում է տիրապետել անձի այնպիսի որակների, որոնք նրան դուր են գալիս: Առաջին պլանի վրա են մղվում ազնվություն, քաջություն, համարձակություն դրսևորող դերերը: Դերային խաղերում աշակերտները հաճախ ձգտում են այն դիրքին, որն իրականում չկա:

Օրինակ, ուսման մեջ հետ մնացող աշակերտը կատարում է լավ սովորողի դերը: Արդյունքում երեխան սկսում է ինքնիրեն ներկայացնել այն պահանջները, որոնք անհրաժեշտ են առաջադեմ աշակերտ դառնալու համար: Դերային խաղը կարելի է դիտարկել որպես կրտսեր դպրոցականին դեպի ինքնադաստիարակության մղող գործոն: Ինչպես երեխան իրեն խաղի ժամանակ է դրսևորում, հիմնականում այդպես էլ կդրսևորի աշխատանքում, երբ մեծանա: Այդ պատճառով ապագա գործչի դաստիարակությունն ամենից առաջ տեղի է ունենում խաղի միջոցով:

Ռուս ականավոր ռեժիսոր Կ. Ստանիսլավսկին երեխայի խաղը դիտարկել է այսպես. «Երեխան խաղում է անմիջականորեն և լավ գիտե, թե ինչն է ճիշտ, ինչը՝ սուտ»: Երեխան իմանալով հանդերձ, որ դա խաղ է և ոչ իրականություն, խաղում է շատ նվիրված և անկեղծ: Ստանիսլավսկին կոչ էր անում դերասաններին՝ երեխաներից «խաղալ» սովորել:

Խաղերից չենք կարող գատել **համակարգչային խաղերը**: Այսօր լայնածավալ է համակարգչային խաղերի աշխարհը, որտեղ կարելի է գտնել ցանկացած ճաշակի խաղ: Իսկ ինչպե՞ս ընտրել գրավիչ և օգտակար խաղեր: Ճիշտ ընտրություն կատարելու համար մասնագետները համակարգչային խաղերը դասակարգել են ըստ ժանրերի՝

- զվարճացնող
- արկածային
- դերային

- տրամաբանական
- սպորտային
- ստրատեգիական
- նմանակող
- ավանդական

Համակարգչային խաղերն էլ երեխաների համար ունեն կարևոր նշանակություն: Նախ և առաջ դրանք սովորեցնում են օգտվել համակարգչից և կառավարել այն: Իսկ դա հնարավորություն է տալիս հետզհետե ավելի լուրջ աշխատանք կատարել: Համակարգչային խաղերը զարգացնում են տրամաբանական մտածողությունը, աչքաչափը, շարժումների համակցումը: Գործնականորեն ցանկացած համակարգչային խաղ էլ զարգացնում է այս կամ այն կարևոր կամ օգտակար հմտությունը:

Այնուհանդերձ, անհրաժեշտ է այդ զբաղմունքը երեխաներին հանձնարարել որոշակի վերապահումներով: Խաղի տևողությունը և բովանդակությունը պետք է համապատասխանեն երեխայի տարիքին:

Խաղն ունի բացառիկ նշանակություն երեխաների բարոյական հատկությունների ձևավորման հարցում: Խաղը յուրահատուկ դպրոց է, ուր որոշակիորեն ձևավորվում է հենց իրենց՝ երեխաների հասարակական վարքը, նրանց վերաբերմունքը կյանքի և միմյանց նկատմամբ: Այստեղ դրսևորվում և ամրապնդվում են այնպիսի հատկություններ, ինչպիսիք են զսպվածությունը, ազնվությունը, համարձակությունը, ձեռներեցությունը: Մանկավարժը, ղեկավարելով խաղը, խմբի միջոցով ազդում է առանձին երեխաների վրա: Խաղի ընթացքում երեխան իր գործողությունն ու ցանկությունները ենթարկում է ընդհանուր գործողություններին, սահմանված կանոններին: Նա պատասխանատվություն է զգում խմբի առջև հանձնարարված գործի համար: Այստեղ ձևավորվում են ընկերասիրությունը, բարեկամական զգացմունքները, ընդհանուր նպատակին հասնելու համաձայնեցված գործողությունները, վիճելի հարցերն արդար լուծելու կարողությունները:

Խաղերն իրենց բովանդակությամբ կարող են ոչ միայն դրական, այլև բացասական ազդեցություն ունենալ երեխաների վրա:

Օրինակ, կան այնպիսի խաղեր, որոնք նպաստում են ատելության, կոպտության, դաժանության առաջացմանը և նյարդային համակարգի վրա բացասական ազդեցություն են թողնում:

Խաղերը շատ սակավ են լինում պատահական կամ քառսային: Նույնիսկ այն ժամանակ, երբ խաղում են մենակ՝ առանց մեծերի անմիջական ղեկավարման, նրանք հնքնուրույն որոշում, սահմանում, և անառարկելիորեն ենթարկվում են խաղի կանոններին:

Ինչպես ցանկացած մանկավարժական հնար, այնպես էլ հետաքրքրաշարժության տարրերով հարուստ խաղը կարող է նույնիսկ ձանձրացնել երեխաներին, եթե չփոփոխվի ու անընդհատ կրկնվի նույնությամբ: Այդ իսկ պատճառով խաղը պետք է կիրառվի ստեղծագործաբար: Ցանկացած խաղ ցանկալի է տեսնել ոչ թե անխախտ կաղապարի, այլ աստիճանական զարգացման մեջ, որպեսզի երեխայի մեջ չկորչի հետաքրքրությունը թե խաղի և թե ուսուցման նկատմամբ:

Դիտարկումը ցույց է տվել, որ կրտսեր դպրոցականների միջավայրում խաղն առավել արդյունավետ է լինում, եթե մինչև կիրառումը քննարկվում է աշակերտների հետ: Երբ հաշվի են առնվում երեախների առաջարկությունները, խաղը դառնում է ավելի հետաքրքիր: Աշակերտները մեծ հաճությամբ են մասնակցում և հեշտությամբ ու առանց պարտադրանքի ներգրավվում են ուսումնական գործունեության մեջ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Խաղն ուսուցման գործընթացում օգնում է բազում նպատակների իրականացմանը: Լուծվում են ինչպես կրթական, այնպես էլ դաստիարակչական բազմապիսի խնդիրներ: Տարրական դասարաններում ճիշտ ընտրված և իրականացված խաղի շնորհիվ կարելի է հասնել բարձր արդյունքների: Խաղն անհրաժեշտ է դիտել զարգացման մեջ՝ փոփոխելով և հարմարեցնելով թե՛ ուսումնական առարկային, թե՛ տվյալ մանկավարժական գործընթացի նպատակներին և թե՛ երեխաների տարիքային զարգացման աստիճանին, հետաքրքրություններին ու տրամադրություններին:

Խաղերի ճիշտ ընտրության և կազմակերպման դեպքում դրանք անդավաճան զինվորների նման կծառայեն թե՛ երեխաներին, թե՛ նրանց հետ աշխատող մեծահասակներին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ասատրյան Զ. Ա. Տարրական կրթության մանկավարժություն, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2017թ:
2. Էլկոնին Դ. Բ., «Կրտսեր դպրոցականի ուսուցման հոգեբանություն», Երևան, 1975:
3. Թութունջյան Հ.Մ., «Հոգեբանական էություններ», Երևան, 1991:
4. Թունյան Զ. Ե., Երիցյան Լ. Մ., «Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն», Երևան, 2013:
5. Թունյան Զ., Հախվերդյան Ն., Ընդհանուր հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու, Երևան, 2009:
6. Հայրունի Հ., Տարրական դպրոցում ուսուցման արդյունավետությանը նպաստող գործոնները, «Մանկավարժություն» 2010: